

PINTZ KATALIN*

Puskás Julianna hagyatéka – Hivatás és identitástudat az amerikai magyar közösségek szolgálatában

Puskás Julianna – Kovács Ábrahám: *Amerikai magyar református lelkészek életútja adattári rendszerben 1891–2000*. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017. 293 oldal

Puskás Julianna (1929–2005) az első magyar történész volt, aki hazánkban megteremtette az amerikai magyarság társadalomtörténeti kutatásának alapjait. Legjelentősebb műve a *Ties that Bind, Ties that Divide* című, 2000-ben megjelent monográfiája.¹ Több kutató is érdeklődött már Puskás Julianna hagyatékának eddig még rejtve maradt részei iránt, időnként sajnos sikertelen eredménnyel. Mint tudjuk, egy kutató hagyatékának feldolgozatlansága idővel az iratok és más dokumentumok elkallódásának a veszélyével is járhat. Ezért örömmel vehetjük tudomásul, hogy Puskás Julianna amerikai magyar református lelkészekről szóló feljegyzései nem vesztek el, hanem kiadás formájában közkinccsé lettek téve Kovács Ábrahám feldolgozásában.

Az 1960-as évek intenzív érdeklődése után, némi szünet után, az 1970-es évek végén az amerikai szociológusok figyelme ismét az asszimiláció kérdésére terelődött.² Ekkora már nyilvánvaló lett, hogy

* A szerző az ELTE BTK Irodalomtudományi doktori iskola Amerikanisztika programjának doktorjelöltje. E-mail: katalinp11@yahoo.com

¹ Puskás, Julianna: *Ties that Bind, Ties that Divide*. New York: Holmes & Meier, 2000.

² L. Gans, Herbert J.: Symbolic Ethnicity: the Future of Ethnic Groups in America. In: Herbert J. Gans et al. (eds.): *On the Making of Americans*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1979. 193–220.; Alba, Richard D.: The

a 19–20. századi európai, ún. *New Immigrant* bevándorlók leszármazottainak teljes asszimilációja nem történt meg. Szociológiai körökben az 1990-es évek közepe tájt és a 2000-es évek elején még fontos publikációk jelentek meg az asszimiláció témakörében,³ majd ezzel nagyjából egy időben a kutatók figyelmének középpontjába fokozatosan a transznacionalizmus és a diaszpóra kapcsolatai kerültek, melyek a bevándorlók identitásmegőrzésére és az óhazához kötődő kapcsolataira fektetnek hangsúlyt.⁴ Puskás Julianna jelen kutatása is az 1891-től 2000-ig tartó korszak amerikai magyar lelkészeinek életútját öleli fel. Az asszimiláció kérdését a magyar bevándorlók identitásmegőrzésének szempontjából tárgyalja, az 1920-as évek „Legyünk amerikaiak, maradjunk magyarok” szlogenjét hangsúlyozva,⁵ ugyanakkor gyakran utal az Amerikában született generációra, mint „elveszett nemzedékre”.⁶ Habár kutatásaiban sokszor említi az öreg amerikások óhazához fűződő szoros kapcsolatait és a Magyarországra való hazatelepülésüket, a transznacionalizmus kifejezés használata még nem volt jellemző műveire.

Twilight of Ethnicity among American Catholics of European Ancestry. *America as a Multicultural Society Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 454, Mar. 1981. 86–97.

3 L. Bakalian, Anny: *Armenian-Americans: From Being to Feeling Armenian*. New Brunswick – London: Transaction Publishers, 1993.; Glazer, Nathan: Is Assimilation Dead? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 530, Interminority Affairs in the U.S.: Pluralism at the Crossroads, Nov. 1993, 122–136.; Kazal, Russel A.: Revisiting Assimilation: The Rise, Fall, and Reappraisal of a Concept in American Ethnic History. *The American Historical Review*, 100, 2. Apr. 1995. 437–471.; Salins, Peter D.: *Assimilation, American Style*, New York: Basic Books, 1997.; Alba, Richard – Nee, Victor: *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration*. Cambridge: Harvard University Press, 2003.

4 L. Safran, William: Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 1, 1. 1991. 83–99; Anderson, Benedict R. O’G.: *Long-distance Nationalism: World Capitalism and the Rise of Identity Politics*. Amsterdam: CASA, 1992.; Cohen, Robin: *Global Diasporas: An Introduction*. London: UCL Press, 1997.; Brubaker, Rogers: The ‘diaspora’ diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28, 1. Jan. 2005. 1–19.

5 Puskás – Kovács, 2017. 19; Puskás, 2000.199.

6 Puskás, 2000. 244–248.

A jelen könyvben feldolgozott anyag eredetileg számítógépes adatbázisnak készült, azonban Puskás Juliannának további tervei voltak, eredeti szándéka feltételezhetően egy társadalmi elemzés elkészítése lehetett.⁷ Kovács Ábrahám az Előszóban megjegyzi, hogy a könyv eredeti szerzője az adattár elkészülése után egy amerikai magyar gyülekezetekről szóló képeskönyvet tervezett megjelentetni.

A könyv koherens struktúrával rendelkezik. Kovács Ábrahám az Előszóban röviden ismerteti az általa használt módszereket Puskás Julianna hagyatékának feldolgozása kapcsán, valamint tartalmilag is elemzést nyújt a könyvhöz. Ezt követi a közösen írt, a magyarországi kivándorlókról szóló társadalomtörténeti áttekintés *A magyarországi bevándorlók sajátos társadalmi helyzete és a letelepedés kérdései* címmel, mely egy rövid bemutatást nyújt a Kárpát-medencéből érkező magyarokról és más nemzetiségi csoportokhoz, valamint a különböző vallási felekezetekhez tartozó kivándorlók letelepedéséről az Egyesült Államokban az 1848-as emigrációval kezdve. Ez a 14 oldalból álló rész Puskás Julianna 2000-ben megjelent *Ties that Bind, ties that Divide* című könyvében említett főbb tézisei és megállapításai összegzésének is tekinthető, például a láncmigráció, a második amerikai magyar nemzedék asszimilációja, valamint a magyar reformátusok egy csoportjának az amerikai etnikus protestáns egyházak amerikanizációs törekvéseivel szembeni fellépései kapcsán.

Ezt követően lelkészenként szerepel az illetők életrajza ábécérendben, születési helyükkel és idejükkel (egy-egy lelkész esetében hiányosak ezek az adatok), szolgálati helyeikkel, munkásságukkal és publikációikkal, valamint a forrásokkal ellátva. Fontos megemlíteni, hogy Puskás Julianna jegyzeteiben nem minden esetben jelölte meg a forrásokat, amelyekből dolgozott, illetve esetenként csak hiányosan. Kovács Ábrahám tehát igyekezett felkutatni és megjelölni az eredeti lelőhelyeket.

A részletesebben kidolgozott életrajzok színesek, olvasmányosak, és közeli képet mutatnak a korabeli Amerikában szolgáló református magyar lelkészek vallási és nemzeti identitásáról. Kirajzolódik belőlük az amerikai magyar közösségeket ma is jellemző helyzet, mely szerint a fennmaradásért egy-egy tagnak erején felül kell küzdenie és áldozatokat vállalnia. Meglepő olvasni, hogy a 19–20. sz.

⁷ Kovács Ilona, személyes közlés, 2018. márc. 12.

fordulóján, az amerikai magyar vallási élet beindulásakor a református lelkészek esetében is sokak egészségromlásához és idő előtti halálához vezetett a templomépítéssel és egyházszerkezéssel járó megfeszített munka. (Az első amerikai magyar gyülekezetek alakulásának idején például Erdei Károly és Ferenczy Ferenc esetében öngyilkossághoz, Harsányi István esetében pedig a tüdye működésének leállításához). Szintén a mai helyzetre is jellemzően sok életrajzban fellelhető az a motívum, mely szerint a lelkészeknek és az egyházak tagjainak üzletemberekként is kell működniük az Egyesült Államokban: az egyház és az állam szétválasztásából kifolyólag az egyházak nem kapnak állami támogatást, tehát az adósságok elkerülése végett a tagoknak szponzorálniuk kell a gyülekezetet, pénzügyűjtést kell szervezniük.

A lelkészek életútjából kirajzolódik, hogy vallási és egyházszerző tevékenységeiken kívül a magyar identitás és nyelv megőrzésére is hasonlóan nagy hangsúlyt fektettek. Az öreg amerikás kivándorlók megérkezésekor az Amerikában létesült etnikus protestáns (például presbiteriánus) egyházak missziós területnek tekintették a bevándorlókat, ezért eleinte szívesen támogatták őket templomépítések finanszírozásával. Több életrajzból is kiderül, hogy a magyar öntudat olyannyira fontos volt egyes lelkészek számára, hogy önálló magyar egyházmegyét szerveztek, vállalva akár az elszakadással járó konfliktust is.

A magyar identitás és nyelv megőrzésének fontossága különböző amerikai egyetemeken történő magyar tanszékek megalapítását is magával hozta (eredetileg a második nemzedékhez tartozó lelkészek magyar nyelvű képzését biztosítván), melyeket szintén az amerikai protestáns egyházak támogattak. Pennsylvaniában két helyen: a Bloomfield College és Lancasterben a Franklin and Marshall College indított lelkészképzést magyar nyelven. További példaként említhetjük a Daytonban – Ohióban –, majd a Chicago környékbeli Elmhurst College-ban folyó magyar stúdiumokat, melynek utódja később a New Brunswick-i Amerikai Magyar Alapítvány lett.⁸ A fent említett egyetemek számtalan helyen szerepelnek a lelkészek

8 Kovács Ilona: Az Amerikai Magyar Alapítvány. *Nyelvünk és Kultúránk*, 2010/2. 16–24.

életútjában, például Dienes Barna, az Elmhurst College magyar tanszékének alapítója kapcsán.

A könyv néhány hiányosságát is meg kell említeni. Az életrajzi részekben belül sokszor nagyobb egységek is idézőjellel lettek átvéve az eredeti forrásokból. Az olvasóban felmerülhet a kérdés, hogy érdemes lett volna átfogalmazni Puskás Julianna még kiadásra nem szánt és időnként az eredeti forrásokból (például egyházi évkönyvekből) közvetlenül átvett jegyzeteit az életrajzok nyelvezetének egységesítése érdekében, amelyek időnként szónoki hangvételben íródtak, időnként pedig az amerikai magyar nyelvhasználatot tükrözik. Bár az előszóban Kovács Ábrahám megemlíti, hogy tudatosan hagyta a szövegben a fent említett interferenciajelenségeket (például a *graduate* szóból eredő „graduált” és a „nagy depresszió” kifejezéseket „iskolai végzettséget szerzett” és a „nagy gazdasági világválság” értelemben), ezeket azonban, mivel eltérnek a standard magyar nyelvtől, esetleg érdemes lett volna idézőjelben szerepeltetni. A fent leírtakból az a kérdés is felmerül, hogy vajon a kézirat egy az egyben való megjelentetése volt-e a célja Kovács Ábrahámnak, amit, ha így van, szintén érdemes lett volna jelezni.

Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy a mű értékes kiindulópontként szolgálhat történettudományi, néprajzi, vallástörténeti kutatások, valamint történeti szociológiával vagy akár történeti szociolingvisztikával foglalkozó kutatók, például doktori disszertációt írók számára, akik az amerikai magyarok identitásmegőrzése, közösség- és egyházszerzése iránt érdeklődnek. Az adattár további kutatások alapjául szolgálhat egy későbbi elemzőszerű feldolgozás vagy akár egy lexikon számára, egy lexikonszerkesztő bizottság közreműködésével.